

Bergson'un *Penceresinden*

Aristofanes'e *Bakış*

'*Gülme*'
ve
'*Eşekarıları*'

Barış Yıldırım

03018419 – Dramatik Yazarlık 1. Sınıf

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
Erginleme Törenleri ve Komedyası.....	3
Aristofanes Komedyalarının Yapısı.....	4
Aristofanes ve Dönemi.....	5
Eşekarıları (Yargıçlar).....	6
Oyun kişileri.....	7
Oyun.....	7
Olay Dizisi ve Bölümler.....	8
BİRİNCİ BÖLÜM	8
PROLOG.....	8
PARADOS.....	8
Diyalog Bölümü	8
Diyalog Bölümü	9
Agon.....	9
PARABASİS	10
İKİNCİ BÖLÜM.....	10
İambik Diyalog	10
İambik Diyalog	10
EXODOS.....	10
Eşekarıları'nda Komik	11
Şekillerin Komiği.....	11
Hayata kaplanmış mekaniklik.....	12
İnsanlara eşya gibi davranılması.....	12
Durum Komiği.....	12
Yaylı Şeytan.....	12
İpli Kukla	13
Tekrar	13
Akis.....	13
Kelimelerin ve cümlelerin komiği.....	13
Dikkatin içerikten biçime çevrilmesi	13
Cümlelerde akis	14
Cümlelerde fikir sistemlerinin iç içe girmesi, ...	14
Cümlelerde tekrar (Aktarma)	15
İroni.....	16
Karakter Komiği.....	17
Çalım	17
Meslek Komiği	18
Saçma ve Komik.....	18
Diğer.....	18
KAYNAKLAR	18

GİRİŞ

MÖ 5. yüzyıl Antik Yunan komedyası yazarlarından Aristofanes, eski Komedyanın günümüze eserleri kalan tek yazarıdır. Bu, eserlerinin toplumsal ve edebi niteliğinin çağdaşlarına göre çok daha yüksek düzeyde olduğunu gösterir.

Bugün de Aristofanes'in komedyaları oynanıyor. Günümüz insanının sorunlarını da yansıtıyor bu oyunlar. Edebiyatta ölümsüz olmanın koşullarından biri, insanın insanlığına ait konuları, bir başka deyişle insanın evrensel sorunlarını işlemektir. Aristofanes'in komedyalarındaki tiplerin karakteristik özelliklerine günümüz insanında da rastlamamız onun edebi ölümsüzlüğünün sebebini açıklamaya tek başına yetmez. O, sınıflı toplumlardaki ezen ezilen ilişkisinin toplumsal ve siyasi bakımdan tipik sonuçlarını ele almış, bunları yermiştir. Bugün de insanlar, birilerinin çıkarlarına hizmet eden savaşlarda boşu boşuna öldükleri için, bugün de demagoglar köşe başlarını tuttukları için, bugün de yargı hem ezenin kölesi hem ezilenin zalim efendisi olduğu için Lysistrata'yı, Bulutlar'ı, Eşekarlıları'nı okuyor, oynuyoruz.

Yazımızda önce Antik Yunan komedyasının tarihsel kaynaklarına değineceğiz. Eski Komedyada döneminde Atina'nın durumuna ve Aristofanes'in yaşamına göz attıktan sonra Eşekarlıları'nı inceleyeceğiz.

Erginleme Törenleri ve Komedyası

George Thomson'a göre, komedyası ilkel dinsel törenlerden, özellikle de erginleme törenlerinden çıkmıştır ve bu törenlerin başat özelliklerini korumuştur.

Erginleme törenleri üç önemli aşamadan oluşuyordu: *pompe*, *agon* ve *kômos*. Mevsimsel döngünün ölüp dirilme motifini esas alan bu törenler, erginlenecek insanların çocuk olarak öldüğü ve ergin olarak dirildiği düşüncesini yansıttı.

Pompe, tören alayının şehirden çıkışını; *agon* bir yarışma, bir acıya dayanıklılık gösterisi ya da bilmece sorma gibi şekillerde ortaya çıkabilecek sınamayı; *kômos* ise erginlenenlerin muzaffer bir alay şeklinde şehre dönüşlerini temsil ederdi.

Bu törenlerin komedyanın önemli köklerinden biri olan Leania törenlerinde aldığı biçimi Thomson şöyle anlatıyor.

(Leania töreninde) Alayın başında kurban sepetlerini taşıyan kızlar olur, önderleri fallus'u taşıyan bir erkekler korusu izlerdi onları. Yürürlerken, koro doğaçlamadan bir ilahi okurdu, bu arada seyirci kalabalığı içindeki kişilerle eğlenirdi. Bir hayvan kurban edilirdi, belki de tam bu anda rahip "tanrıyı çağırın" sözlerini söyler, törene katılanlar, "Dionysos, Semele'nin oğlu, zenginlik verici!" diye bağırdılar. Kurbanı bir *kômos*'un izlediği varsayılabilir. *Komoidia* sözcüğü "*kômos şarkısı*" demektir. Böylece, Leania töreni, bizim daha önce Kent Dioynsia'da gözlediğimiz aynı olay sırasını gösteriyor – *pompe*, *agon*, *kômos*: Kent Dioynsia'nın bilinçli olarak Lenaia üzerine kurulmuş olması olasılığı kendiliğinden ortaya çıkıyor.¹

İlkel erginleme törenlerinin yunan erginlemede ve tragedyada hangi biçimlere girdiğini bir tablo halinde gösteriyor Thomson. Bu tablonun Komedyası sütununu, yine Thomson'un görüşleri doğrultusunda biz ekledik.²

İLSEL ERGİNLEME	YUNAN ERGİNLEMESİ	TRAGEDYA	KOMEDYA
Çocuk olarak çıkış	Pompe	Parados	Parados
Ölüm ve diriliş	agon sapaginos	peripetia kommos	agon
Kutsal eşyaların gösterilmesi	anakalypsis	anagnorisis	
Kateşizm	ainigmata dokimasia	stichomythia	
Yetişkin olarak dönüş	komos	exodos	komos

¹ *Aiskhylos ve Atina*, George Thomson, s. 279-80

² a.g.e, s. 226.

Bu biçimin Aristofanes komedyalarındaki görünüşünü ele alacağız şimdi de.

Aristofanes Komedyalarının Yapısı

Aristophanes'in komedileri (İÖ. 444-388) önemli değişikliklere uğramış bir yapısal kalıba dayanır, ama yine de açıkça belirgindir. Başlıca öğeler, *Parados* ya da koronun girişi; *agon*, bir atışma ya da bazan bir dövüşün izlediği tartışma; şairin kişisel ya da politik konularda korusu aracılığıyla dinleyicilere seslendiği *parabasis*; ve genellikle bir kômos karakterinde olan *exodos*. İçinde bir ya da daha çok karakterin rol aldığı iambik diyalog sahneleri bunların arasına serpiştirilir; *parados*'tan önce bir prolog gelir.³

Çağdaş eleştirmenler, drama öğesinin yoğunlaştığı prolog'un (önoyun) ve öteki iambik sahnelerin diğer bölümlerden daha geç kökenli olduğu konusunda genellikle aynı düşüncededeler.⁴

Aristofanes komedyası şu temel bölümlerden oluşur:

1. Prolog

Oyunun genel görünüşünü özetleyen sahnedir. İki oyuncu arasında geçer. Durum ve olayların geçeceği çevreyi seyirciye tanıtır, olayların ateşleyici sebebi bu bölümde yer alır.

2. Parados

Bundan sonra giriş şarkısını söyleyen koro oyun alanına çıkar. Bu koro yirmi dört kişidir ve sahneye her iki yandan on ikişer kişi ile girer. Tragedya korosundan çok değişiktir; giyinişleri abartılmış, gülünç ve hareketleri olağanüstü ve gürültülüdür. Bu koro bir oyunda deve kuşları üzerine binmiş olarak gelir; *Kurbağalar*'da kurbağa kılığında (Aristofanes'in *Kurbağalar* oyununda) sahneye çıkarlar, *Kuşlar* oyununda her yanları tüy içinde, gülünç bir görünüşte gelirler, *Bulutlar*'da koro buluttur. Eşekarılarında ise kıçlarında şişler olan arılar şekline bürünür. Koro oyun bitinceye kadar sahnede kalır. Genellikle başta kahramanın karşısında yer alır, en azından *Kurbağalar*'da olduğu gibi onu rahatsız eder, onunla çekişir. Giderek tragedyalardaki koro gibi sağduyunun, *Parabasis*'te ise yazarın sesi olurlar.

3. Agon (Tartışma-dövüş)

Tartışma bölümüdür. Bu sahnede düşünceleri birbirlerine karşıt iki taraf (genellikle iki oyuncu) tartışmaya girerler ve çatışırlar. Bu bölümün sonunda tartışmayı yürüten oyunculardan biri üstün gelir. Bu tartışma, *Eşekarıları*'nda olduğu gibi fiili çatışma şeklinde de olabilir.

4. Parabasis

Şairin kişisel ya da politik konularda seyircilere seslenmesidir. Oyuncular çıktıktan sonra, koro seyircilere yönelerek onlarla konuşur. Bu bölümde yazar koro yoluyla seyircilerle atışır. Komediyı hemen hemen tam ortasından ikiye bölen *Parabasis kômos* şarkılarının komedyada aldığı biçim gibidir .

Bu bölümden sonra baştaki çatışmayı sürdüren kısa bölümler halindeki iambik diyaloglar koro ile birbirinden ayrılır.

5. Exodos

Komedyanın bitiş bölümüdür. Son olarak koro şarkısını söyler ve çekilir. Çoğu zaman koro çekildikten sonra Dionysos törenlerinde olduğu gibi eğlenceli törenler yapılır.

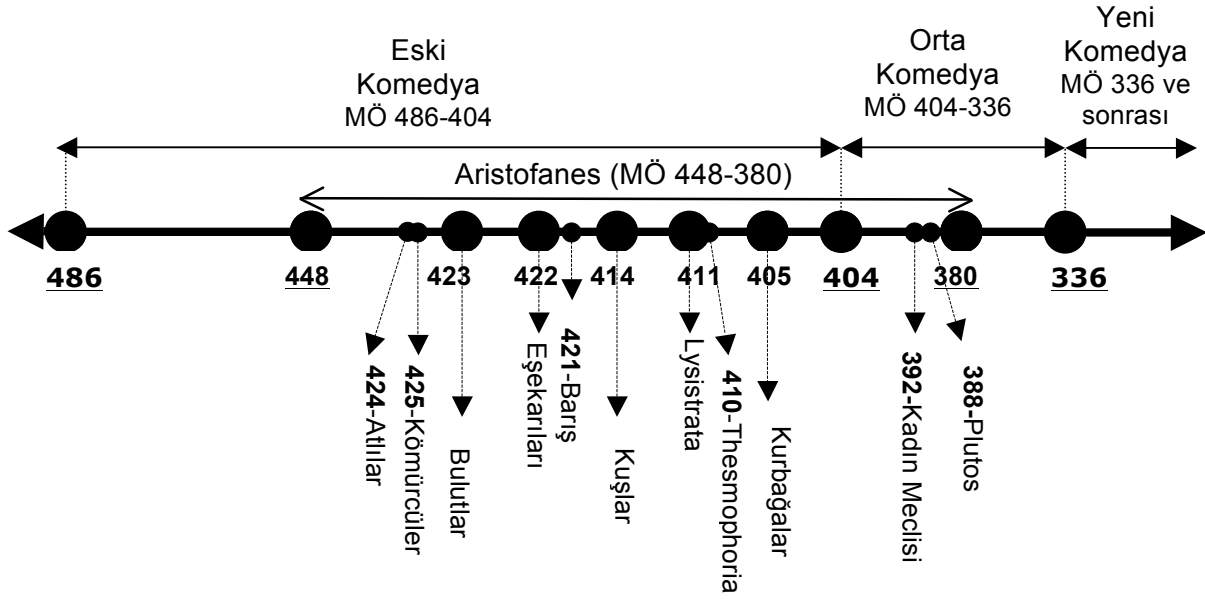
• Diyaloglar

Yukarıdaki bölümlerin arasına serpiştirilmiş iambik diyalog sahneleri vardır.

³ a.g.e, s. 280

⁴ Thomson, s. 280

Aristofanes ve Dönemi

Şekilde Eski-Yeni-Orta Komedyaya dönemleri ile Aristofanes'in yaşamı ve oyunlarını kronolojik çizgi üzerinde görüyoruz. (Tarihler Milattan Önce'dir)

Aristofanes MÖ 450 ya da 446 yılında Atina'nın 17 mil güneybatısındaki küçük ama önemli bir ticaret merkezi olan Aegina'da doğmuştur. MÖ 385 ya da 388'de ölmüştür. Aristokrasiye eğimli, büyük toprak sahibi, zengin bir aileden gelir. Babasının adı Philippos'tur. Yazdığı kırk dört komedyadan on biri günümüze ulaşmıştır.

Aristofanes, Atina'nın parlak devrin bittikten sonra dünyaya geldi. Oyunlarını yazdığı dönem, kardeş kavgalarının sürüp gittiği Pelopones Savaşı yıllarına rastlar. Atina ile Sparta, tarihte bir defa olmak üzere doğudan gelen düşmana karşı birleştikten sonra, Atina içerde ve dışarda egemenliğini kurmuş, Perikles'in yönetimi altında büyük bir şehir-devlet haline gelmiştir. Ege Adaları ve Anadolu kıyı kentleriyle birleşerek, Delos Deniz Birliğini kurmuştur. Atina'nın bundan sonraki emeli, Yunan dünyasını kendi yönetimi altında birleştirmek ve Yunanistan'da tek bir devlet kurmaktır.

Perikles öldükten sonra yerine geçenler yalnız kendi çıkarlarını düşünen, ama bunun için de seçmenlerin gururunu okşayan kişilerdi. Bunlara, demagog adı verildi. İlk demagog Kleon'du.

Aristofanes, emperyalist ve savaşçı demokrasinin karşısındadır. Vatandaşlarını demagogların elinden kurtarmak, barışa ve kardeş Yunan devletleri ile anlaşma, müttefik şehirlerle eşitlik yoluna yönelmek için canla başla çalışmıştır. Bu hedefle Atina'nın bütün düzen ve kurumlarını komedyalarında ele alarak, iyi ve kötü yanlarını göstermiş, vatandaşlarını her türlü kusurlarını düzeltmeye davet etmiştir. Kadın sorununu mülkiyet sorunuyla iç içe ele almıştır.

Aristofanes, Platon'la paralel olarak özel mülkiyetin ortadan kaldırılışının kadının kurtuluşunu da içereceğini düşünüyordu.⁵ O dönemde (özellikle Aiskhylos), toplumsal savaşıma insanın ilerlemesinin bir yolu olarak bakıyordu; cinsler arası çatışma da savaşımın aldığı biçimlerden biriydi ve barbarlıktan uygarlığa geçişin temel özelliğiydi. Bu sorunlar o dönemin güncel konularıydı. "Öyle olsaydı ne Euripides Medea'yı, ne de Aristofanes Lysistrata'yı yazardı".⁶

Geleneklere bağlı bir yazardır Aristofanes. Tragedya yazarlarından en çok Aiskhylos'u sever. Ardından Sofokles gelir. Euripides'i yerden yere vurur. Bağlı olduğu

⁵ Thomson, s. 332.

⁶ Thomson, s. 357-58

gelenekler, izleri komünal topluma dek giden geleneklerdir. Fakat onun özlediği düzen ömrünü çoktan tamamlamıştır, Atina yayılmacı ve yoz günlerini sürmektedir. Yüzü eskiye dönük Aristofanes'in 2500 yıl sonra günümüzde de değerini koruması, mülkiyet sisteminin yozluklarına karşı durmasındadır. Ancak Aristofanes'in özel mülkiyete karşı olduğunu belirtirken köleciliği savunduğunu da unutmamak gerekir. Onun savunduğu barış, kardeşlik yurttaş konumundaki Yunanlılara dairedir. "Şımarmış" köleler Aristofanes'in oyunlarında önemli bir yer tutar.

Aristofanes'in şiirlerinde lirizm ile eleştiri, eşine az rastlanır bir uyumla birleşmiştir. Aristofanes dil bakımından büyük bir yaratıcıdır. Aristofanes yeni kelime üretimlerine açık olan Yunanca'nın olanaklarından sonuna dek faydalanmıştır. Komedyelerinde özel isimlerin hemen hepsi kendi komik buluşlarıdır: Dikaiopolis (adil şehir), Lysistrata (orduları terhis eden), Philokleon (Kleon'u seven) , Bdelykleon (Kleon düşmanı), Pistherairos (sadık dost), Euelpides (eşek kırıcısı), Phronttisterion (fikir evi). Çevirilerde yansıtılması oldukça güç olan kelime oyunları, komedyelerinde önemli bir yer tutar.

Aristofanes'in yarattığı komiğe bugün de gülüyoruz. Ancak bu oyunlar o günün Atina'sında, herkesin her gün haşır neşir olduğu kişiler, konular ve tarihsel olayları anlatmaktadır. Atina'nın günlük yaşamı, özellikle orta kesim esnaf ve çiftçiler oyunlarına olanca canlılığıyla yansır. Çeviride yiten kelime oyunları bir yana, güncel kişi ve olaylara değinildiği, Atinalı olmayanların şive taklitlerinin yapıldığı, herkesin tanıdığı kişilerin taklit edildiği düşünülüyor zaman, bizim aldığımız komedyaya zevkinin kat kat üstünün yaşandığını tahmin etmek zor değil.

Aristofanes, kendisinden önce birbirinden ayrı komik sahnelerin birleşmesi olarak düşünülen komedyayı tek bir konu etrafında birleştirerek komedyaya sanatına çok önemli bir katkı sunmuştur.

Aristofanes'ten sonra

Aristofanes'in olgunlaştırdığı, yoğun bir biçimde politik olan eski komedi tipi, hemen hepsi yabancı yerleşiklerce yazılan ve bir sürü olaydan sonra kaderin cilvesiyle eski kayıp miraslarına kavuşan haram aşkların ve terk edilen çocukların karmaşık serüvenlerinin sergilendiği töre komedyasına (comedy of matters) dönüştü.⁷

Ancak, bu yeni komedyanın izleri daha Aristofanes döneminden görülüyor olsa gerektir. Aristofanes sık sık, aşk oyunlarını ele alan yazarların tutulduğundan şikâyet eder. Yazarın kendisi de, onu estetik ve politik olarak reddedecek olan yeni komedyaya kaynak olmuştur. Örneğin muhtemelen İtalya'dan Aristofanes komedyelerine geçen köle tipi daha sonraki yeni komedyanın başat tiplerinden biri olacaktır. Eşekarıları'nın son bölümünde, yine yeni komedyanın pek sevdiği yaşlı aşık tipine benzer bir Philokleon çizilir.

Eşekarıları (Yargıçlar)

Aristofanes bu oyunda Atina'daki yargı sistemini ele almıştır. Oyunun ilk kez MÖ 422'de Lenaia şenliklerinde oynandığı sanılıyor.

20.000 kişilik Atina'da 6000 yurttaş on mahkemede yargıç olarak görev yapıyordu. Avukat ve yargıçlar meslekten değillerdi. Bu iş, Perikles zamanında yargıçlara bir obolos'luk ödenek ayrılınca gözde bir iş haline geldi. Adının başında her zaman "demagog" sıfatı eklenen Kleon, denetimi eline almak için bu ödeneği üç obolos'a çıkarınca yargıçlık iyice kazançlı bir iş oldu. Böylece gammazlara gün doğdu.⁸ Tiranlık, buluttan nem kapmaya hazırdu zaten. Birçok yurttaş hain, Sparta işbirlikçisi gibi suçlamalarla ve başka birçok gerekçeyle mahkemelere taşınıyordu. Sicilya seferinden başarısızlıkla dönen komutan Lakes de bunlardan biriydi. Oyunda, Lakes'in yargılanmasının parodisi yapılmaktadır.

⁷ A.g.e., s. 424.

⁸ Atina'da gammaz kelimesine karşılık "syklophantes" kullanılıyordu. Bu, "incir kaçakçılarını ele veren" anlamına geliyordu. *Eşekarıları*'nda incir motifinin sıkça kullanılması bundan ileri gelebilir mi?

Oyun kişileri

Oyundaki iki asal kahraman Philokleon ve Bdelykleon'dur.

Philokleon, "Kleon sever" anlamına gelir. Baba Philokleon, aklını mahkemede yargıçlık yapmakla bozmuş, ceza vermekten zevk alan asalak yargıç tipinin simgesidir. Oyunun ikinci bölümünde ise aynı Philokleon, önce soyluların kibarlıklarıyla alay eden bir adam sonra da bir zevk düşkününü haline gelir. Sıkça değişmesine rağmen oyun başından sonuna dek "baş belası bunak baba" tipini korur.

Bdelykleon, "Kleon'un düşmanı" anlamına gelir. Babasını, düştüğü yanlış yollardan doğru yola çevirmeye çalışan fedakâr oğul tipidir.

Evin iki uşağı Sosias ve Ksantias sık sık işten kaçmaya çalışan, sık sık dayak yiyen ama tembellikten vazgeçmeyen köle tipinin ifadesidir. Ksantias ismi Aristofanes'in başka oyunlarında da köle olarak karşımıza çıkar.

Köpek kılığında iki adamdan Köpek ismiyle oynayan, Kleon'a benzer. Diğeri oyun kişisi olarak konuşmaz fakat Lakes'i simgeler. Kleon'un savcılığında Lakes'in yargılandığı bu mahkeme parodisi sahnesinde çeşitli mutfak eşyaları da sahnede konuşmadan oynarlar.

Baba Philokleon'un çıkardığı rezilliklerin anlatıldığı ikinci bölümde, tragedyalardaki Haberci gibi serim işlevi gören bir Hizmetçi, Philokleon'dan şikayetçi olan bir kadın ve bir adamla yanlarındaki tanıkları sahneye çıkar.

Koroya yol gösteren Çocuk oyuna renk ve komik katma işlevini görür.

Koro, Eşekarıları kılığındaki ihtiyarlar korosudur. Kızlarında bir şiş vardır. Bu şiş eşekarılarının iğnesi olduğu gibi, yargıçların balmumu üzerine kararlarını yazmak için kullandıkları çubuğun simgesidir. Oyun içinde bir çatışma aracı olarak da kullanılır.

Aristoteles, komedinin 'fallus ilahisinin önderlerinden' ortaya çıktığını söylüyor, tıpkı tragedyanın dithyrambos'ların önderlerinden ortaya çıkışı gibi. Demek istediği açıkça şu: kişi olarak konuşmak yoluyla töreni dramaya döndüren, fallus ilahisinin önderiydi; tıpkı dithyrambos önderinin giderek tragedyanın oyuncusu oluşu gibi.⁹

Eşekarıları korosunun şişlerinin *kômos* törenlerindeki fallus ile bağlantısı olduğu düşüncesindeyiz. Bu koro önce Philokleon'un aktif destekçisi, sonra yapılacak tartışmanın yargıç, sonunda da (tragedyalarda olduğu gibi) doğrunun ve sağduyunun sesi olur.

Oyun

Oyunun olay dizisi aşağıda ayrıntılarıyla verilmiştir. Fakat her bölümün dramatik anlamını burada özetlemek isteriz.

Prolog bölümün köleler arasındaki diyalogla başlar ve gün doğmadan mahkemeye yetişmeye çabalayan babanın kaçma girişimleriyle sürer.

Parados'ta koro bir çocuğun kılavuzluğunda girer. Seyircilere de laf atarak konuyu özetler.

Ardından köleler ve Bdelykleon ile Koro ve Philokleon arasında bir çatışma yer alır. Çatışma koronun yenilgisiyle sonuçlanınca, Bdelykleon, sonuca bir söz yarışmasıyla varma teklifini getirir. Bölüm sonunda Philokleon evde kurulacak bir mahkemenin baş yargıçlığını kabul eder. Bu iki bölümlü çatışma diyalog özellikleri taşır fakat adeta bir agon özelliği gösterir.

Koro bu çatışmanın ilk kısmında bir taraf olarak yer alırken, ikinci kısımda önce temsilcileri olan Philokleon'un destekçisi, sonra tarafsız yargıçlar, sonunda da doğruyu gören ve gösteren olur. Neredeyse bir dramatik karakter gibi değişen koronun Parabasis bölümünde Atina'nın emekçi insanları olarak şairin ağzından konuştuğunu göreceğiz.

Oyunun en komik bölümlerinden biri olarak gösterilen Mahkeme bölümü Agon'u oluşturur.

⁹ A.g.e., s. 280

Parabasis oyunun asıl olay dizisinin sonudur adeta. Bu bölümde şair Atina halkına seslenir. Eşekarıları burada, savaşlarda halk için kan döken, yaşlandıkları zaman da üç kuruş paraya kendilerini hiç önemsemeyen tiranlığa hizmet eden emekçilerdir aynı zamanda. Hem şair hem de Atina emekçileri kimliğiyle seyirciye seslenirler.

İkinci bölüm, “kahramanın daha sonraki maceraları”nı anlatma işlevi görür, dramatik yapının fazla uzatılmış bir finali ya da bir başka oyun gibidir. Önce oğul babaya kibarlık dersleri verir. Sonra baba kibar meclisi altüst edip bir çalgıcı kızla döner. Peşinde de bir yığın şikayetçi vardır. Eve kapatılır ama rahat durmaz bu kez de tragedya oyuncularıyla aşık atmaya kalkar. Aristofanes, başka oyunlarında olduğu gibi burada da Euripides’e laf atmadan duramaz. Son sahne adeta neşeli bir kabare havası yaratmak için tasarlanmıştır: Philokleon’un onlarla dans yarışması yapması vesilesiyle koro ve oyuncular dans ederek sahneden çıkar.

Olay Dizisi ve Bölümler

BİRİNCİ BÖLÜM

PROLOG

- **Ksantias-Sosias:** Köle Ksantias ile Sosias’ın konuşmaları. Önemli bir mahpusu beklediklerini söylerler. Rüyalarından bahsederler. Bu rüyalar Atina’daki kimi kişilerden bahsediyor olmalıdır. Ayrıca Sosias seyirciye seslenerek oyun hakkında bilgi verir, yanlış görülen güldürme yöntemlerini eleştirir.
- **Philokleon-Bdelykleon-Köleler:** Philokleon’un bacadan kaçma girişimi Bdelykleon tarafından engellenir. Oğlunu eşeği satmak için çıkarmaya ikna eder, kendisi de eşeğin altına saklanarak çıkmak ister ve yakalanır, içeri kapatılır. Bu kez çatıdan kaçmak ister. Engellemek için üstüne ağ atarlar.

PARADOS

- **Korobaşı:** Elleri sopalar, kıçlarında şişlerle ihtiyarlar korusu girer. Korobaşı, yargıçlık görevlerine dair bir şarkı söyler.
- **Koro-Çocuklar:** Koro çocukların yol göstermesiyle çamurlu yollardan ilerler. Çocuklarla Korobaşı arasında çekişmeler olur.
- **Koro:** Philokleon’un kapısına dayanır, onu çağırırlar.
- **Koro-Bir Çocuk:** Çocuk korodan kuru incir ister.¹⁰ Koro yoksulluğundan dem vurur.

Diyalog Bölümü

- **Philokleon-Koro-Koro Başı:** Philokleon, oğlu tarafından eve kapatıldığını anlatır. Koro bir yolunu bulup kurtulmasını ister.
- **Öncekiler-Köleler-Bdelykleon:** Ağları kemirerek çıkarken oğlu ve köleler Philokleon’u yakalar. Koro Philokleon’u bırakmaları için ikna etmeye çalışır.
- **Çatışma:** Koro ile Bdelykleon ve köleleri çatışır. En son, köleler Eskinos’tan bir şiir okuyarak saldırganları kaçıtır.
- **Öncekiler:** Bdelykleon konuşarak anlaşma yolunu arar. Bu arada yargıçların sağı solu vatan haini ilan etmelerini eleştirir. Bir ara Ksantias da bu hain paronayası konusunda kendisinden örnek verir. Atina’da herkes herkesi zorba diye suçlar olmuştur.
- **Bdelyklion-Philokleon:** Bdelykleon bir söz yarışması teklif eder.

¹⁰ Atina’da gammaz kelimesi kuru incir kaçakçılarını ihbar edenlerle ilgilidir.

Diyalog Bölümü

- **Koro-Korobaşı-Philekleon:** Teklif kabul edilir. Bdelykleon da babasının savunmalarını kayda geçirecektir. Buradan sonra koro tarafsızlığı ele alır.
- **Philekleon-Bdelykleon:** Philokleon insanların kendisine yalvardığını, ona yaltaklandığını, mahkemenin Zeus gibi bir güçte olduğunu¹¹, güçlü olmanın paradan önemli olduğunu, canları isterse vasiyetleri değiştirip babası ölen kızları canlarının istediklerine verdiklerini, ekonomik özgürlüğü olduğu için çocuklarına bağımlı olmadığını vb. anlatır.
- **Koro-Korobaşı-Philekleon:** Grup, bu akıllıca sözlerin tadını çıkarır.
- **Bdelykleon-Philekleon:** Bdelykleon, şehre gelen 2000 torba altının sadece 150'sinin 6000 yargıca gittiğini, diğerlerinin Atina için çalışanlara gittiğini anlatır. Atina halkı yoksulken onlar zevk-ü sefa sürmektedirler. Oysa ona bir diş sarımsak bile vermemekte, yararlılıklar göstermiş Philekleon'a emirler yağdırmaktadırlar. "Birleşmiş devletler bakıyorlar ki, Atina halkı yemeden de yaşıyor nasıl olsa. Sana da metelik vermiyorlar. Oysa baştakilere neler vermiyorlar." Atina'nın hükmünde birçok şehir varken onlara damla damla vermektedirler. Halkı rahat ettirme imkanları varken kendilerini zengin ederler. "Yoksul kalmanı istiyorlar senin. Niçin mi istiyorlar, bak söyleyeyim sana. Seni besleyenlere bağlı kalman için. Islığı çaldılar mı aç kurt gibi atılsın diye onların düşmanları üstüne."
- Philokleon'un kafası derece derece karışır. Koro da etkilenir.
- **Yarım Korolar-Bdelykleon:** Önce ilk yarım koro babaya oğlu dinlemesini öğütler. Bdelykleon ona bakacağına söz verir. İkinci yarım koro, Philokleon'un değişim geçirdiğini gösterir. Fakat...
- **Philokleon-Bdelykleon:** ...babanın kafası karışmıştır. Oy verme zevkinden vazgeçemez. Ama Philokleon, evde bir mahkeme kurma sözünüle babasını ikna eder.

Agon

- **Mahkeme:** Ev mahkemesi çeşitli ayrıntılarıyla kurulur. Baba oy kupası, kum saati, sanığın önündeki sırik gibi türlü ayrıntıların peşinde düşer. Bu arada Lykos'un heykeli yerine Kleon'un suratına benzeyen bir kurt heykeli getirilir.
- Önce ateşte tencere unutan köle ele alınacakken sonra peynir çalan köpek davası ele alınır. Yargıç kararını baştan vermiştir aslında, mahkemenin göstermelik yapılıp bitmesini bekler.
- Köpek kılığında iki kişi girer. Biri Lakhes'i öteki Kleon'u andırır. Kleon imgesi burada kurt heykeliyle de birleşerek soyguncu, ihbarcı bir görünümü doğurur. Oyunda Köpek denilen kişi Kleon'dur, sadece o konuşur.
- Dava: Sanık, Sicilya peynirini yeyip bitirmiştir, cezası incir ağacına bağlanmaktır (yine incir ağacı!) ama yargıç ölüm cezası niyetindedir. Suçlamayı dinlemesi yeter, kararını vermiştir. Bu arada Köpek kendisine zırnık verilmediğini söyler, "parsadan pay verilmezse nasıl köpeklik edeceğini" sorar. (Sicilya peyniridir söz konusu olan, Sicilya savaşına gönderme yapılır). Burada iktidarın köpeklerinin parsa payıyla yaşadığı anlatılır. Oysa sanık ev için gerçekten yararlılık gösteren, çalışan bir köpektir. Pay kapanlar iktidardayken emek harcayanlar suçlu konumuna düşürülmüştür.
- Bdelykleon, sanık lehine avukatlık yapar, tanık olarak da mutfak eşyalarını çağırır. Köpek kılığındaki çocuklar ağlayarak ricaya gelir. Baba yumuşayıp gözyaşı dökse de ikna olmaz. Hayatında beraat kararı vermemiştir. Verirse taş kesecektir! Sonunda bir hileyle babanın oyunu yanlış kaseye attırarak beraati sağlar. Baba baygınlık geçirir.

¹¹ "Mahkeme yıldırım saçıyor" derler. Zeus yıldırım tanrısıdır.

PARABASİS

- **Korobaşı-Yarım Korolar:** Bu kez Eşekarıları, ellerinde mızraklarıyla Atina'yı koruyan Attika savaşçıları olarak gösterilir. Bir anlamda yaşlanınca rahat peşine düşen eski savaşçıların akli başına gelmiş gibidir. Aralarındaki sahte arılardan, savaşmadan parsa kapanlardan şikayet ederler. Bir önceki yarışmada pek tutulmayıp üçüncü gelen *Bulutlar* oyununun savunmasını yapar Aristofanes. İlk başlarda kendi adıyla yarışmalara girmemiş, arkadaşlarının adıyla girmiş olan Aristofanes, halka bunca hizmet ettikten sonra yüzüstü bırakılmasına içerler. Yaşadığı günlerde adı yabancıya da çıkan, demagog Kleon tarafından yasal Atina yurttaşlığı hakkı elinden alınmaya çalışılan, ailesinin mülklerine göz koyulan, mahkemeye düşen Aristofanes, bu durumu da eleştirir.

İKİNCİ BÖLÜM

İambik Diyalog

- **Philokleon-Bdelykleon:** Bdelykleon, babasına kibar insanlar arasında nasıl davranması gerektiğini anlatır. Giysi değiştirme esnasında, babanın hain görülme korkusunun başka şehirlerin giysilerini giymemeye kadar uzandığını da görürüz. Türküler yoluyla bir atışma düzenlenir, baba sahtekarlıkları yüze vurur. Burada kibar ortamların yalanla, böbürlenmeyle örülü, yapmacık yaşamı da taşta tutulur. Fakat Bdelykleon bu yapmacıklı ortamın savunucusu, Philokleon ise eleştiricisi gibidir.
- **Koro:** İnsanın kurnazlığı üzerine bir şarkı söyleyerek geçiş sağlar. Burası adeta ikinci bir Parabasis gibidir. Aristofanes, onun başına belalar gelirken güle oynaya seyredip sonra da Kleon'a yaptığı eleştirileri azaltmasını eleştirenleri de eleştirir. Oportünist olarak nitelenebilecek tavrını şöyle açıklar: Kleon'dan yana görünmüş fakat içten içe ona zarar vermiştir aslında; maymun fırsatçılığıyla davranmış, asma sırtığı taktiği gütmüştür; asma sırtığa güvenerek büyür, sonra sırtık çekilir ve asma kaderiyle baş başa kalır.

İambik Diyalog

- **Philokleon'un taşkınlıkları:** Bir hizmetçi gelir, Philokleon'un kibar ortamdaki taşkınlıklarını, herkesi dövdüğünü, hır çıkardığını anlatır. Az sonra Philokleon peşinde dövdüğü adamlarla, yanında bir çalgıcı kızla girer, sonra kalabalığı savuşturur.
- Oğlu girer, çapkınlıklarından dolayı kızar. Çalgıcı kız heykel olarak yutturulmaya çalışılsa da yemez.
- Bu arada çeşitli davacılar tanıklarıyla birlikte gelir, Philokleon'dan davacı olurlar. Philokleon Ezop masalları anlatarak onları iyice kızdırır. Ekmekçi kadına dilini tutup işine bakmasını, diğer adama yaralıyken dava açmaya geleceğine doktora gitmesini öğütler. Sonunda oğlu alıp içeri götürür.
- **Koro:** Bdelykleon'un babası için yaptıklarını öven bir şarkı söyleyerek geçiş sağlar.
- **Hizmetçi** yine gelir. Bu kez Philokleon'un dansçılarla yarışmaya girmek niyetinde olduğunu anlatır.

EXODOS

- Çeşitli dansçılar gelir. Philokleon onlarla atışmaya çalışır, komik durumlara düşer. Koro bir şarkı söyleyerek, dansa durur. Philokleon onları beceriksizce taklit etmektedir. Dans ederek çıkarlar: "Komedyâ korolarının bir sahnedeki/Oynaya oynaya ilk çıkışıdır bu."

Eşekarıları'nda Komik

Aristofanes'in Kurbağalar oyununda Koro şöyle der:

Doğrusu, bütün bunlar çok akıllı ve çok yer gezmiş insanların zekasına sahip olanlara mahsus hareketler: Belirli bir durum alıp resim gibi kımıldamadan kalmaktansa, kendini, gereğince daha elverişli bir duruma sokuvermek; işe gelir durum almak becerikli bir adamı, doğuşundan Theramenes¹² olan bir adamı açığa vurur.¹³

Bu tanım, Bergson'un hayatın gereklerine ayak uyduramayıp makine sertliğine sahip oldukları için komik olan insanlar hakkında yaptığı betimlemeye ne güzel uyuyor.

Eşekarıları'nda komiğin nasıl üretildiğine değinirken Bergson'un gülme üzerine tezlerine göndermelerde bulunacağız. Oyunu bölüm bölüm incelemeye geçmeden önce, yine *Kurbağalar*'da Aiskhylos'un Euripides'e tragedya hakkında söylediği şu sözlere bakalım:

Ey zavallı! Yüce fikir ve yüce ideallerden bahsederken o nispette yüce kelimeler kullanmak gerek. Bunun için yarı tanrılar da, bizden daha muhteşem kelimeler kullanırlar; çünkü giydikleri elbiseler de bizimkilerden daha ciddi ve daha resmidir. İşte, ben bütün bunları ispat etmişken sen geldin onları berbat ettin.¹⁴

Aristoteles tarafından yüksek insanların yüksek hareketleri olarak tarif edilen tragedyanın, ortalamanın altındaki insanların düşük ahlaklı hareketleri olarak tarif edilen komedyaya karşısındaki durumunu anlamak için o dönemin anlayışını açıklayan bu sözlerin açıklayıcı olduğunu düşünüyorum.

Alıntılar Sabahattin Eyuboğlu çevirisinden yapılmıştır.¹⁵ Sayfa numaraları esprilerin yanında parantez içinde verilmiştir.

Şekillerin Komiği

Bergson'a göre bize insanın üzerine kalıplaşmış bir makine otomatlığı kaplamış gibi görünen görüntüler komiktir. Bu başlık altında ele aldığımız örneklerden özellikle heykel taklidi yapan çalgıcı kız, bu tanıma denk düşüyor. Diğer örnekler aynı zamanda insanlara eşya (ya da genelleştirirsek insan olmayan şeyler) gibi davranma ya da insanları bu şekilde davrandırma şeklinde açıklanan komiğin de içine giriyor.

Babanın eşeğin karnına tutunarak kaçmaya çalışması: burada sıpaya benzetilerek komik çıkarılıyor. (17)	<i>Şekil komiği.</i> Aynı zamanda <i>Yaylı şeytan</i> . Kaçmak için her şeyi yapıyor.
Yargıçların eşekarılarına, kalemlerinin arı iğnelere benzetilmesi (19 ve tüm oyun); bu şekilde giyinmiş koro.	<i>Şekil komiği.</i> Yargıç özelliklerinin eşekarısının özelliklerine benzetilmesi.
Mutfak eşyalarının ve köpek yavruları şeklindeki çocukların sahneye gelmesi. (53)	<i>Şekil komiği.</i> İnsanların eşya gibi davranması. Eşyaların kişileştirilmesi.
Çalgıcı kızı elinde meşaleyle heykel gibi durdurması. (71)	<i>Şekil komiği.</i> İnsana bir katılık veriliyor.

¹² Atina'nın meşhur 30 tiranından biri. Bu adam politika adamı olmak bakımından sabit bir karaktere sahip olmayıp çeşitli temayüller göstermiş, döneğiyle ün salmıştır. Bu yüzden idama mahkum edilmiştir (Kurbağalar oyununu çevirenin notu)

¹³ Kurbağalar, s. 29

¹⁴ Kurbağalar, s. 55

¹⁵ Eşekarıları – Yargıçlar, Çeviren: Sabahattin Eyuboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım Eylül 2002.

Hayata kaplanmış mekaniklik

Bergson'a göre diğer komik yöntemleri temel olarak buna dayanır. Bu başlığın altına insan bedeninin makine gibi görünmesi, biçimin özün önüne geçmesi (dikkatin özden biçime ya da ruhtan bedene çevrilmesi) ve insanlara eşya gibi davranılması dahildir. İnsan vücudunun durum, jest ve hareketleri bize basit bir mekaniği hatırlattıkları zaman gülünç olur. Bunun en çıplak hali hayatın dönemeçlerinde gösterilemeyen esneklikler, dalgınlıklardır.

Yargıçların adeta beraat verirlerse taş keseceklermiş gibi herkesi cezalandırması (16) *Mekaniklik, katılık.* Duruma göre davranmadan hep aynı kararları veriyorlar. Aynı zamanda meslek komiği.

Mahkeme sevdalısı babayı kurtarmak ve engellemek için yapılan kavganın kendisi, bu sırada söylenen sözlerin uyaklı olması. (27-30) *Önemsiz bir konu için savaş çıkmıştır. Biçimin abartılı durumuyla özün boşluğu arasındaki çelişki komiği yaratır.*

Philokleon'un ölüm cezası vermek için sabırsızlığı. (49) *Mekaniklik.* Hep ölüm cezası vermeye ayarlamıştır kendini zaten. Burası aynı zamanda tipik bir *meslek komiği* örneği oluşturur.

Philokleon yüreği yumuşayınca paniğe kapılır. Olayı mercimeğe yorar. (56) *Mekaniklik. Kalıplaşma.*
Philokleon, kupadan beraat çıkınca baygınlık geçirir. (57) *Aynı zamanda aktarma: İyi bir olaydan kötü bir olay gibi bahsediyor.*

Philokleon'un yeleğini çıkartmak istememesi, o yeleğe çok bağlı olduğunu söylemesi, değişikliğe direnmesi. Eski zavallı haline yapışmış, bırakamıyor. (62) *Mekaniklik.*

İnsanlara eşya gibi davranılması

Bacadan kaçmaya çalışan Philokleon: "Ben dumanım, tütüyorum." *İnsandan eşya gibi bahsedilmesi.*
Oğlu: "Şimdi de dumanoglu diyecekler bana" (16) *Ayrıca Dikkat yalandan gerçeğe çekiliyor. Oğul duman yalanını alıp gerçekmiş gibi davranıyor.*

Bdelykleon: "Takoza kemirmesin sakın içerden" diyerek babayı fareye benzetir. (16) *İnsandan hayvan gibi bahsediliyor.*

Philokleon: "bu yelekte pişerim, yanıma bir maşa ver" (63) *İnsandan bir yiyecek parçası gibi söz ediliyor.*

Durum Komiği

Yaylı Şeytan

Bergson bir yay gibi gevşeyip boşalan sıkıştırılmış bir durum ve bu durumun tekrar sıkıştırılması bir kutunun içindeki yaylı oyuncağa benzetilmiştir. Bu başlık altındaki birkaç örnek başka başlıklarla birleştiği için başka yerlerde verilmiştir.

Philokleon'un bacadan, kapıdan, ağlardan, çatıdan vs. kaçmaya çalışması. (16) *Yaylı şeytan.* Tam kurtulduk derken yeniden ortaya çıkıyor.

İpli Kukla

Örnek gösterilen bir başka oyuncak da kukladır. Gerek hareketleriyle gerekse aldıkları tavırlarla kukla gibi davranan insanların mekanik görüntüsü bizi güldürür.

Philokleon: “Bunların içinde gerçekten kıcını sallayacağı geliyor insanın.” Bundan zenginlerin kıvırtmasını, eğile büküle yürümesini anlıyorum, meğer suçları yokmuş’ anlamı çıkıyor. (64)

Giysi giyer giymez bir *kukla* gibi davranma eğilimine giriyor. Kıyafet (ya da zenginlik statüsü) insanı kukla haline sokuyor.

Tekrar

Bir hareket tek başına komik değilken tekrarlandığı zaman komik olur. Burada Philokleon’un dansı asıl dansı abartan, onunla dalga geçen bir hareket olduğu için daha da komiktir. Oyun böyle bağlanmıştır.

Philokleon, dansçıların yaptıklarını kabaca *Tekrar*. taklit eder.

Akis

Bergson, bunu “soyulan hırsız” olayına benzetiyor. Belirli bir durum, roller ters çevrilerek tekrar edilirse komik olur. Bu başlık altındaki örneklerin bazıları başka başlıklar altındadır.

Philokleon önce şarap içmenin kötülüğünden bahsederken, daha sonra kendisinin sarhoş olması, ortalığı dağıtıp dönmesi üstelik de mahkemeye verilecek olması. Peşinden gelenlere “yargıç mısın nesin!” diye cevap vermesi. (68-69)

Soyulan hırsız.
Hümor. Kendisiyle dalga geçiyor bir anlamda.

Kelimelerin ve cümlelerin komiği

Vodvillerde ve durum komedilerinde (*sit-com*) sıkça kullanılan durum komiğinin sözlerle uygulanmasıdır. *Eşekarıları*’nda karşımıza en çok çıkan komik çıkarma yöntemi budur.

Dikkatin içerikten biçime çevrilmesi

Philokleon’un Lykos’un heykeli başında işememe, yellenmeme sözü vermesi. (Parados)

O kutlu heykellere işenebiliyor! Dikkatimiz heykelin manevi öneminden ona karşı yapılan maddi davranışa çekiliyor.

Aynı zamanda bir itiraftır bu. O kadar çok saygı duyduğu efendisine bunları yapıyormuş meğer.

Evde mahkemenin özelliklerini taklit eden bir parodi mahkemenin kurulması. En ince ayrıntılara dek mahkemenin kurulması. Philokleon’un mahkemenin biçimsel özelliklerine tutkun olması. Öyle ki sırf kum saatine benziyor diye oturak kullanılması (44-49)

Mahkemenin maddi içeriğinden bahsederken biçimsel özelliklerine tutkuyla bağlılık gösteriliyor. Burada *meslek komiği* ve küçük şeylerden büyük şeyler gibi bahsetme yoluyla *aktarma komiği* de var.

Kurt heykeli için Philokleon’un “efendinin ta kendisi” demesi ve “yüce kahramanım... ama ne de korkunçmuş suratın!” (47)

Tanrısal bir kişiliğin yüzünün çirkinliğinden bahsediliyor. Dikkatimiz yine saptırılıyor.

Konuşmada köpekle ilgisi olmayan bir şekilde “keşke yazı yazmasını da bilmeseydi” diyerek köpeğin temsil ettiği kişi eleştirilir. (54)

Dikkat simgeden gerçeğe çekiliyor.

Köpekten yazı yazarmış gibi belirtiliyor. İnsan için kullanılan dil köpeğe *aktarılıyor*.

Bdelykleon babasını yeni kıyafetleriyle “üstüne sarmısak sarılmış bir kan çıbanına” benzetmesi (64)

Dikkat, giysi giymiş insanın içeriksel özelliğinden, ortaya çıkan görüntüye çekiliyor.

Philokleos’un yiğitlik deyince koşucu Phayllos’u, mahkemeye “koşarak” ama koşuda değil oy yoluyla alt etmesi olayını hatırlaması. (65)

Koşmak maddi anlamdayken birden mecaz anlamı şekliyle yorumlanıyor ve mecaz anlamıyla kazandığı zaferin maddi anlamda kazandığı zafer olarak algılanması söz konusu. Buradaki *dikkatin içerikten biçime çekilmesi* olayı Bergson’un “nükte yarışı” örneğine tam oturuyor. (“Nükte yarışı yapıyorlar.” “Öyleyse bahis tutuşalım.”)

Kendisinden davacı kadına “mahkemelerle uğraşacağına git ekmek bul”, adama ise “mahkemeye gideceğine doktora git ya da yararı sar” anlamında Ezop masalları okuması. (74, 76)

Dikkatimizi olayın manevi özünden maddi biçimine çekiyor.

Yine bir baş belası haline gelmiş olan Philokleon’a Hizmetçi’nin kendi kendine verdiği cevaplar. “Belkemiğin kaşınıyorsa müşhil al.” (77-78)

Hizmetçi, Philokleon’un mecaz anlamda söylediği sözlerden maddi sonuçlar çıkarıyor.

Cümlelerde akis

Bir cümle tersine çevrilince de anlamlı oluyorsa komiktir.

Sosias’ın konuşmasında seyirciler arasındaki kimi insanların zaaflarıyla dalga geçilir: kumar, içki vb. Bu kişileri sanki kendi zaaflarını oyuna mal ediyorlarmış gibi canlandırır. (14)

Söylenen sözü söyleyenin aleyhine çevirmek yoluyla yapılan nükte “büyütülerek” *akis* yoluyla bir durum komiği oluşturuluyor. Bir farkla: burada oyuncu, seyircilere bir lafı söylemişler gibi davranıyor.

Zorbalığın herkesin ağzında sakız olması, asıl “sana zorba derim ha” tehdidiyle zorbalık yapılması; ata binmek istemenin, soğan almanın bile zorbalık sayılması (32)

Durumun kendisi *akis* üzerinden komik çıkartmayı çağırıyor. Roller tersine çevrilmiş, zorbalık zorbalıktan şikayet ediyor.

Aktarma. Küçük olaylardan büyük suçlarmış gibi bahsediliyor.

Cümlelerde fikir sistemlerinin iç içe girmesi,

İki fikir sistemi aynı cümle içinde birbiri içine girerse komik ortaya çıkar. Cinaslar bunun en sıradan yöntemidir.

“Sosias – Sen yoksa çektin mi kafayı?

Ksantias – Yok canım, ne diye kafayı çekeyim, şarabı çektim.” (11) (Çeviri esprisi olabilir

Esprisi bu şekliyle kafa çekmek ve şarap çekmek arasındaki cinastan yararlanan bir *cümle komiğine* dayanıyor. İlkesi: *Cümlelerde fikir sistemlerinin iç içe girmesi*.

Bdelykleon: “Vızlayın vızlayabildiğiniz kadar. Vız gelir bana.” (29) (Çeviri esprisi) *Cinas.* Vız kelimesi iki fikir sistemi içinde kullanılıyor. *Cümlelerin komiği.*

Philokleon: “Çalgı çalmasını bilmiyor, o yüzden peynir çalmış” (54) (Çeviri komiği olmalı) *Cümle komiği.* Serilerin iç içe girmesi.

Cümlelerde tekrar (Aktarma)

Bir düşüncenin doğal bir ifadesi başka bir tona aktarılırsa her zaman gülünç bir sonuç elde edilir. Küçük şeylerden büyük şeylermiş gibi bahsetmek, bir edepsizliği edeple söylemek, bir iş alanının jargonunu başka ilişkilere taşımak bunlara örnektir. ,

Cümle komiğinin Bergson’ca en etkili yolu olan bu yöntem, *Eşekarıları*’nın en çok kullandığı yöntemlerden biridir.

Philokleon: “Ben hiç kimseyim. . . . Çabuktüyen’in oğluyum.” (18) *Kelime oyunları.* Kelimenin gerçek anlamı soyadı gibi kullanılıyor. *Aktarma*

Koro’nun konuşmasında Kleon’un çabuk gelmelerini, gelirken de “üç günlük baldan tatlı öfke” getirmelerini istemesi. (20) *Soyut kavram olan öfkeye somut kavram gibi davranılıyor. Öfke kavramına karşı mekanik davranılıyor.*

Philokleon, köleden yardım isterken, onu dövüşünü iyilik gibi gösterirken alta alta tehdit etmesi. (29-30) *Aktarma.* Bir cezadan ödül gibi bahsedilmesi.

Eşekarılarının Eskinos’tan okunan mısralarla kaçması, Philokles’in mısralarına sahip olsalar yenilmeyecekleri; bu şairlerin ne denli kötü yazdığına işaret eder. (30) *Aktarma.* Şiirini kötülüğünün bir silahın verdiği acıya benzetilmesi.

Philokleon: “Benim istediğim çömlekte, hafif ateşte, sin sin pişen bir davacık, buğulama bir yargıcık.” (32) *Yargıdan bir yemek gibi bahsedilerek “aktarma” yoluyla söz komiği yapılıyor.*

Yargıçlık zevkinin insanları korkutmak, yalvarmak, yaltaklandırmak, onların kaderleriyle, vasiyetleriyle oynamak, herkese diz çöktürmek gibi şeylerde olduğunun söylenmesi. (34-37) *Bir davranışın kötülüğünü iyilikmiş gibi gösteriyor.*

Philokleon, mahkeme için kullanılan “yıldırım saçıyor, gürlüyor” sözünden yola çıkarak Zeus kadar güçlü olduğunu düşünüyor. (37) *Aktarma.* Öfkeyi anlatan yıldırım sözünün mecazı Zeus’un yıldırımlarının maddiliği olarak anılıyor.

Bdelykleon “Zeus baba” deyince Philokleon kendisine baba denmiş gibi “bırak şu baba lafını” der. (38) *Baba, maddi anlamıyla anılıyor. Aktarma komiği.*

Lakes’in Sicilya’yı alamaması, Amiral adlı köpeğin Sicilya peynirini çalması ile simgelenir. Kleon ise savcı durumundaki bir başka köpektir. (48) *Aktarma.* Ülke meseleleriyle ilgili bir olay, ev yaşamının diline çevriliyor.

Philokleon'un ayaklarını Lakonia pabuçlarına sokmak istememesi, bu pabucu giymeyi düşman topraklarına basmak olarak değerlendirmesi. Ayaklarının buz kesemeyeceğine üzülməsi. (63)	<i>Aktarma.</i> Ayakkabı giyme olayından düşman toprağına basma gibi bahsediyor. <i>Ayağının donmasından iyi bir olaymış gibi bahsediyor.</i>
Philokleon, oğlunun "nasıl ciddi konuşursun?" sorusuna "Lamia'nın yellenmesi" vs. gibi ciddiyetsiz konularla cevap vermesi; masal anlatması (64)	<i>Aktarma.</i> Ciddi olaylarda ciddiyetsiz bir dil kullanılması.
Bdelykleon ile Philokleon arasındaki atışmada, Philokleon türkölere, türküyü söyleyenlerin rezilliklerini anlatan dizelerle cevap veriyor. "Atina'da bir adam var"a "Canlar yakar, çalar çırpar" ya da "Ey yükselmeye doymayan insan! Bu gidişle ne devlet kalır ne vatan!" şeklinde dize yapıştırması gibi. (66-67)	<i>Aktarma.</i> Türkölere dilinin biçimine eleştiri içeriği sokuluyor.
Euripides'in tragedyasıyla dalga geçmek için Philokleon'un Kyklops kılığında gelmesi (77)	<i>Aktarma.</i> Ciddi bir ortamın giysisi ciddi olmayan bir ortama sokuluyor.
Yengeç kılığındaki dansçılardan Yengecikos'un oğulları olarak sunulması. (78-79)	<i>Aktarma.</i> Kişinin özelliğı soyadı diline aktarılıyor.
Yengeç kılığındaki dansçılardan yengeçmiş gibi bahsedilmesi. "Salça hazırla da haşlar yeriz belki." (78-79)	<i>Aktarma.</i> Yengeç kılığındaki insanlardan gerçek yengeçlermiş gibi bahsediliyor.
İroni	
Bergson'a göre "olana inanmış görünerek olması gerekeni söylemek" ironiyi oluşturur. Olanı sanki olması gerekenmiş gibi görüp buna göre konuştuğumuz zaman ortaya ironi çıkar. İronide kurban durumun farkında olmamalı, seyirci ve "kasap!" olmalıdır.	
Bdelykleon'un kibar konuşmayı böbürlenme dolu yalanlar olarak tarif etmesi (65)	<i>İroni.</i>
Babanın kahramanlık deyince aklına asma sırıklarını çalması gelmesi. (65)	Kişinin kendisine yaptığı <i>ironi</i> .
Bdelykleon'un soyluların bir ortamda uzanması, içki içmesi vb. davranışların boşluğunu kuralmış gibi anlatması. Philokleon "yemek mi yiyoruz, düş mü görüyoruz" diyerek bu tavırla dalga geçiyor. (66)	Parlak bir <i>ironi</i> .
Davacılarla tartışmalar esnasında, oğlunun anlattığı "zenginler arasında kavga oldu mu fıkra anlatarak vb. barışma yöntemi"ne gönderme yapar ve "Güzel hikayeler anlatır, barışırım şimdi" der.	<i>İroni.</i> Olan, olması gerekene eşitmiş gibi görülerek dalga geçme yöntemi.
Philokleon: "Ne mutlu bir babaymış şu Yengecikos, bak ne yaman oyuncular çıkarıyor sahneye."	<i>İroni.</i>

Karakter Komiği

Bir karakterin komik olması için sığ olması ve sahibince fark edilemez olması gerekir. Buna gülebilmemiz için de görülebilir olmalıdır. Kendi komikliğinin farkında olmayan kişi gülünç olabilir ancak.

Sosias'ın Philokleon'un yargıçlık hastalığını anlatması: Gece oy kupası arıyor, aşık gibi oy kupası resimleri çizer, horozu geç öttüğü için mahkemeye verir, duruşmaya yetişmek için akşamdan gidip mahkeme önünde uyur, çakıl taşı toplayıp bahçeyi kumsala döndürüyor. Eğlensin diye şenlik yapıyor, adam davulu kapıp mahkemeye gider. Her açıktan (bir eşekarısı gibi) sıvışmaya kalkışıyor. (14-15)

Karakter komiği. Sığ bir kişilik ve durumunun farkında değil.

Meslek komiği, çalım. Mesleğini çok kutlu bir meslek gibi görüyor.

Soyulan hırsız. Onu tutmak için yapılan şenliğin davulunu alıp kendi lehine kullanıyor.

Yaylı şeytan. Tam kurtulduk derken yeniden ortaya çıkıyor.

Philokleon'un çaresizlik içinde Zeus'a yalvarması: "Yak beni, duman et beni. Acı bana, kurtar beni. . . . Çakıl taşı et de oy kupalarına at mahkemede beni." Mahkemeye gidememek onun için bu denli önemli bir olay. (23)

Karakter, bu tutkusunun ne denli anlamsız olduğunun farkında değil. Tutku, karaktere yapışmış bir asalak gibi.

Ayrıca *aktarma*. Önemli bir olaydan çok önemli bir olay gibi bahsediliyor.

Korobaşı: "Meşe odunundan katı yüreklerimizle koşarsın senin yardımına." (25)

Yüreklerinin katılığıyla övünüyorlar. *karakter komiği.*

Aktarma. Kötü bir özellikten iyi bir şeymiş gibi bahsediliyor.

Philokleon: "...bir kaza gelirse başıma ... mahkeme yakınına gömün beni." (26)

Karakter komiği.

Philokleon, seyircilerden yardım isterken, yarın mahkemeleri olduğunda onlara yardım edeceğini söylemesi. (Parados)

Karakter komiği var.

Köpeğin Labes'e düşmanlığının parsadan pay alamamak olduğunu açıklaması. (52)

Karakter komiği. Yalıtılmış bir fırsatçı kişilik var. Çok doğalmış gibi bu sözleri söylüyor.

Çalım

Çalımlı insan biçimini alabildiğine şişirirken içte kofluğu yaşar. Bu çelişki komiği doğurur.

Korobaşı, çocuğu dövüp de çocuktan kılavuzluk etmeme tehdidi alınca yarı çaresizlik içinde "Şuna bak! Ben senin babanı bile döverim." demesi şöyle okunabilir: "Babasını bile dövecek yetkim varken, şu çocuğa muhtaç oldum". (21)

Çalımlı olan muhtaç duruma düşüyor.

Bdelykleon anlatıyor: Hizmet ettikleri kişiler zevk sefa içinde yüzerken yargıçlara köle gibi davranılması. (39-41)

Onca *çalımlarına* rağmen, durumlarının aslında içler acısı olması. Burada aynı zamanda dikkatimiz özden biçime çekiliyor.

Karakter komiği. Durumunun farkında değil.

Tragedya dansçılarıyla aşık atmaya çalışan Philokleon. Onları kolay lokma görüyor, kendini abartıyor. (79)

Çalım.

Meslek Komiği

Kişisel çalım duygusunun meslek planına aktarılmasıdır. Bir meslek oyunu olan Eşekarıları'nda meslek komiği oyunun bütününe yayılmış durumdadır. Burada sadece meslek komiğine örnek olan bölümleri aktardım.

Koro'nun Philokleon'u tarifi: Geç kalmışsa basuru falan azmış olabilir. Ya da dünkü beraata üzölmüştür. (21) *Meslek komiği.* Philokleon'un mesleğine olan tutkusunu.

Philokleon'un ikna olacak gibi olmasına rağmen yargıçlığın tadından vazgeçememesi, son çırpınışları. (43) *Meslek komiği.* *Yaylı şeytan.* Tam ikna olmuş sanırken eski düşüncesine geri dönüyor.

Saçma ve Komik

Philokleon, oğlundan, yine oğlum diyerek fakat kendisi gençmiş de oğlu yaşlıymış gibi bahsediyor. (71) *Saçma ve komik.* Rüyada kendimizi başkası gibi görürüz. Bu saçma durum komiğe bu gibi esprilerle dönüşür. Bergson'un Mark Twain'den aktardığı söze tıpatıp uyan bir örnektir bu.

Diğer

Kişilerle ilgili espriler var. Örneğin görölen rüyada öküz derisi, milletin derisinin yüzölüp satılacağı şeklinde yorumlanıyor. Alkibiades'in konuşmasıyla dalga geçer. Theoros'un öleceği söylenir. (12-13) Bunlar o dönemin insanları için daha da komiktirler. Alkibiades'in konuşmasının taklidi özü tekrara dayanan taklit komiğini ortaya çıkarır.

Lysistratos'un Philokleon'un parasını alıp, ona balık pulu yedirmesi, bunu da "onun midesi horoz midesidir" sözüyle açıklaması. (41) Bu örnek edebi sanatlardan "güzel nedenleme" (hüsnu tali) olarak adlandırılan yöntemin de örneğidir aslında. Bu yöntem böylesi bir durum için kullanıldığı zaman komik olmuş.

KAYNAKLAR

- Aristofanes, "Eşekarıları – Yargıçlar", Çeviren: Sabahattin Eyuboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, Eylül 2002
- Aristofanes, "Kurbağalar", "Bulutlar", MEB Yayınları
- Aristofanes, "Lysistrata", "Kuşlar", Varlık Yayınları
- George Thomson, "Aiskhylos ve Atina", Çeviren: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, 1. Basım, Mart 1990
- Henri Bergson, "Gölme", Çeviren: Mustafa Şekip Tunç, MEB Yayınları, 1997
- Hediye Çirakoğlu, "Aristofanes", www.iktisatoyunculari.com